

Kiviniemi Susanna

Katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa

Kandidaatintutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatus
2019

Kandidaatintutkielmassani käsittelen katsomuskasvatusta varhaiskasvatuksessa. Tarkoitukseni on selvittää, miksi katsomuskasvatus on tärkeää varhaiskasvatuksessa sekä miten katsomuskasvatuksen tärkeyttä perustellaan. Tutkin aihetta kirjallisuuden avulla, kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Uuden Varhaiskasvatussuunnitelman (2016) myötä uskontokasvatuksen tilalle on tullut katsomuskasvatus. Kirkko on kuitenkin edelleen yhtenä yhteistyötahona päiväkodin kanssa. Katsomuksen huomioiva kasvatus on nostattanut hyvin erilaisia mielipiteitä ja usein katsomusten läsnäoloa on karsittu jopa suomalaisen kulttuurin kustannuksella. Tämän vuoksi onkin kiinnostavaa tarkastella, miten katsomuskasvatusta perustellaan ja pidetään kuitenkin hyvänä asiana. Monikulttuurisuuden lisääntyminen vaikuttaa siten, että erilaisia katsomuksia tulee yhä enemmän päiväkodin arkeen ja erilaiset katsomukset tulee huomioida.

Tuloksissa yleiseksi linjaukseksi nousi, että katsomuskasvatus nähtiin tärkeänä tekijänä lapselle henkilökohtaisesti, riippumatta hänen omasta vakaumuksestaan. Katsomuskasvatuksen nähtiin olevan positiivinen asia varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksessa uskontokasvatukseen ei ole ollut uskonnon opettamista, vaan erilaisten katsomusten tarkastelua ja toiseuden ymmärtämistä. Kirjallisuudessa oli huomioitu se, että katsomuskasvatukseen ei tulisi olla uskontorajoitunut, vaan se sopisi jokaiselle katsomuksesta riippumatta.

Kirjallisuuden pohjautuessa vuoden 2005 Varhaiskasvatussuunnitelmaan, tarkastelu liittyy uskontokasvatukseen. Uuden Varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta ei ole juuri vielä kirjallisuutta, jossa paneuduttaisiin katsomuskasvatukseen ja sen toimintaan. Uudemman kirjallisuuden ja uusiin toimintaohjeisiin pohjautuvan kirjallisuuden myötä saataisiin ajankohtaisempi kuva kyseisestä tilanteesta.

Avainsanat: katsomuskasvatus, varhaiskasvatus, uskontokasvatus

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Teoreettinen viitekehys	6
2.1	Varhaiskasvatus	6
2.2	Uskontokasvatus	6
3	Tutkimustehtävä	8
3.1	Tutkimusmenetelmä ja aineisto	8
4	Katsomuksen moninaisuus	10
4.1	Identiteetti ja itsetunto	10
4.2	Uskonnollisuus ja morali	11
5	Kulttuuri	13
5.1	Kulttuuri varhaiskasvatuksessa	14
6	Katsomuskasvatuksen opettaminen	16
6.1	Aikuisen merkitys toiminnassa	17
6.1.1	<i>Perheiden kohtaaminen katsomuskasvatuksessa</i>	19
6.2	Opettamatta jättäminen	21
6.3	Juhlat katsomuskasvatuksessa	22
7	Katsomuskasvatus	24
7.1	Katsomuskasvatuksen merkitys	25
8	Pohdinta	28
	Lähteet	30

1 Johdanto

Aiheenani on katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa. Tutkielmassani luon kuvaa, sille miten katsomuskasvatuksen merkitystä on perusteltu kirjallisuudessa. Katsomuskasvatus on kuulunut aikaisempaan Varhaiskasvatussuunnitelmaan (2005) uskonnollis-katsomuksellisena orientaationa ja uskontoon liittyvät asiat ovat olleet osa päiväkodin arkea. Eri uskontojen ja katsomusten edustajat on tullut huomioida uskonnollisissa tilanteissa. Tämän vuoksi kaikki uskontoon liittyvä on saatettu karsia päiväkodin toiminasta, usein jopa kulttuurin karsimisen kustannuksella.

Uudessa Varhaiskasvatussuunnitelmassa (2016) ei enää mainita uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota, vaan pelkästään katsomuskasvatus. Katsomuskasvatus pitää kuitenkin sisällään myös kirkon ja päiväkodin yhteistyön, joten uskontoon liittyvät elementit eivät ole täysin kadonneet päiväkodeista, vaan niiden tulee vain muuttaa muotoaan.

Aikaisemman Varhaiskasvatussuunnitelman (2005) mukaan on puhuttu uskontokasvatuksesta ja tutkimani kirjallisuus pohjautuu kyseiseen ohjeistukseen. Tämän seurauksena lähteissä puhutaan paljon uskontokasvatuksesta ja mietitään enemmän uskontokasvatusta kuin katsomuskasvatusta. Kuitenkin uudessa Varhaiskasvatussuunnitelmassa (2016) mainitaan termi katsomuskasvatus, joten tutkin asiaa uuden ohjeistuksen näkökulmasta ja sen termistön mukaisesti. Vanhempi kirjallisuus kuitenkin käsittelee asiaa termillä uskontokasvatus. Mielestäni kuitenkin suurimmaksi osaksi uskontokasvatus on nähty niin laajasti, että voin luoda kuvaa katsomuskasvatuksesta, vaikka termistö onkin hieman erilainen.

Kirjallisuudessa nousi paljon esiin katsomuskasvatusta puoltavia seikkoja. Huomiota tuli vain kiinnittää tapaan, jolla katsomuskasvatusta opetetaan ja mitä se pitää sisällään. Katsomuskasvatus nähtiin yhdistävänä tekijänä, vaikka päiväkodissa olisikin monimuotoisuutta. Uskonnon karsiminen johti usein myös suomalaisen kulttuurin karsimiseen, eikä se ole kenellekään hyväksi. Uskonnonopetus mielletään hyvin helposti kristinuskon oppien opettamiseksi, mutta siitä ei kuitenkaan ole ollut kyse enää moniin vuosikymmeniin. Koulun ja päiväkodin uskonnonopetus ovat todella erilaisia, eikä niitä tulisi verrata keskenään. Päiväkodissa ei ole tarkoituksenaan opettaa kristinuskoa lapsille, kuten uusi termi, katsomuskasvatus, luokin laajempaa merkitystä.

Oma kiinnostukseni katsomuskasvatukseen heräsi opintojeni aikana, kun huomasin, kuinka paljon erilaisia asioita tuleekaan ottaa huomioon, kun paikalla on eri katsomusten edustajia.

Vaikka katsomus saakin uuden Varhaiskasvatussuunnitelman vuoksi ehkä yhä pienemmän roolin päiväkodin arjessa, katsomuksiin liittyviä asioita silti ilmenee päiväkodissa. Olen kotoisin pieneltä paikkakunnalta, jossa katsomusten kannalta oltiin kovin homogeenisiä, eikä tämän vuoksi mitään monimuotoisuutta ollut, joten ei ollut tarvetta miettiä muita järjestelyjä toisille oppilaille, kun kaikki osallistuivat samaan opetukseen. Olen tietenkin aina ollut tietoinen monimuotoisuudesta ja siitä, millaisia toimia se aiheuttaa, mutta siihen kiinnittää kunnolla huomiota vasta silloin, kun se on oikeasti läsnä ja ajankohtaista.

Uskonto on asia, joka nostattaa suuresti tunteita, puolesta tai vastaan. Oma kiinnostukseni aiheeseen johtuukin siitä, että usein ollaan todella voimakkaasti puolestaan tai vastaan ja minun tulee tulevana varhaiskasvatuksen opettaja ottaa vanhempien näkemykset huomioon. Oman näkemykseni mukaan minulle ei ainakaan ollut haittaa siitä, että osallistuin koulussa uskonnon-opetukseen ja kävin kirkossa, kun koulusta oli sinne tilaisuus järjestetty. Lähinnä koin kirkossa käynnin vain piristäväksi rutiinin rikkojaksi. Tämän vuoksi olenkin kovin kiinnostunut siitä, miten toisilla ihmisillä on vahvat mielipiteet katsomuksiin liittyvistä asioista.

2 Teoreettinen viitekehys

Keskeisiä käsitteitä tutkimuksessani ovat varhaiskasvatus ja uskontokasvatus. Varhaiskasvatusta määrittelen myös uskonnon huomioon ottaen, sillä se on suuri osa tutkimustani. Päädyin valitsemaan tässä määrittelyyn termin uskontokasvatus, koska kyseiset lähteet käsittelivät uskontokasvatusta, joten luonnollisesti se termi määriteltiin. Kirjallisuus painottui enemmän uskontokasvatukseen, katsomuskasvatuksen ollessa uudempi termi, joten uskontokasvatus oli tässä tilanteessa luontevampi valinta käsitteenä tähän tilanteeseen.

2.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuslaki määrittelee varhaiskasvatuksen olevan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetuksen ja hoidon muodostama kokonaisuus, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. (Varhaiskasvatuslaki)

Varhaiskasvatussuunnitelmassa mainitaan, että varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatuslain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Ympäristön tulee varhaiskasvatuksessa olla kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. (Opetushallitus, 2016, 10, 16.)

Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilön liittyvän syyn perusteella. (Suomen perustuslaki, 11.6.1999/173).

Varhaiskasvatuslaki jatkaa samaa linjaa perustuslain kanssa mainiten, että varhaiskasvatuksen tavoitteena on antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa. (Varhaiskasvatuslaki).

2.2 Uskontokasvatus

Uskonto on luonteva osa kokonaisvaltaista kasvatusta, sillä uskonto koskettaa ihmistä monin eri tavoin. Ilmiönä uskonto liittyy kulttuuriin, arvoihin ja hyvinvointiin. Uskontokasvatus voi

koskettaa lapsen persoonallisuuden ja mielenterveyden tukemista, mutta se voi myös koskettaa lapsen sosiaalisia tarpeita. Oppimiskokemus on jokaiselle henkilökohtaisesti relevantti. Uskontokasvatuksessa muun muassa uskonnolliset, eksistentiaaliset ja moraaliset alueet ovat keskeisessä asemassa. (Ubani, 2010, 39-40, 47-48).

Kangasmaan, Petäjän & Vuorelman mukaan uskonnollisen kasvatuksen tehtävä on osaltaan olla laajentamassa lapsen kokemuspiiriä ja kokemusten kirjoa ja lapselle tulee tarjota sellaista, mitä hänen sisimpänsä tarvitsee. (Kangasmaa, Petäjä & Vuorelma, 2008, 50).

Lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja mahdollisuus uskonnollisen ja katsomuksellisen yleisvistyksen kartoittamiseen sekä mahdollisuus kehittää valmiuksia kohdata uskontoon ja elämänkatsomukseen liittyviä aiheita. (Ehnqist, 2001, 108).

Uskontokasvatuksen tavoitteina ovat lapsen pääseminen osalliseksi kristinuskon keskeisestä sisällöstä ja kulttuuriperinnöstä, hänen ohjaamisensa suhtautumaan kunnioittavasti uskonnolliseen vakaumukseen ja erilaisiin katsomustapoihin, vastausten saaminen uskonnollisiin kysymyksiin sekä mahdollisuus hiljentyä (Salminen, 2001).

Kallioniemen mukaan varhaiskasvatuksen uskontokasvatukseen tulisi liittyä tavoitteita ja sisältöjä, jotka ohjaavat lasta kohti uskonnollisen kompetenssin saavuttamista. Hän näkee, mikäli uskonnon tiedonalaan liittyvät kysymykset eivät ole varhaiskasvatuksessa esillä yksi keskeinen osa lapsuuden yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta maisemasta jää avautumatta ja reflektoitamatta. (Kallioniemi, 2003, 95.)

Uskontokasvatus on samalla osittain suomalaisen kulttuurin opettamista. Uskontokasvatukseen kuuluu oman uskonnon perinteisiin tapoihin ja käytäntöihin tutustuminen, jolloin suomalainen kulttuuri nousee esille. (Pellikka, 2016, 154.)

3 Tutkimustehtävä

Tutkimuksessani aion rakentaa kuvaa siitä, miten hyvin katsomuskasvatus on huomioitu päiväkodeissa. Hilska sai tutkimuksessaan selville sen, että suomalaisen kulttuurin ja uskonnon erottaminen on ollut hankalaa ja lastentarhanopettajat ovat pelänneet, että eivät osaa toimia oikein (Hilska, 2003, 116). Aiemmin on saattanut olla haasteellista keksiä sijaistoimintaa sellaisille lapsille, jotka eivät saa osallistua uskonnollisiin tapahtumiin. Eniten vaivaa näistä on ilmeisesti nähneet aikuiset, sillä he eivät ole tienneet, ketkä tulee jättää tällaisten tilaisuuksien ulkopuolelle. Rakennan kuvaa, miten katsomuskasvatusta, katsomusten läsnä olemista varhaiskasvatuksessa, on perusteltu.

Olisi mielenkiintoista saada tietää, miten seurakunnan ja päiväkodin yhteistyö rakentuu tästä eteenpäin, sillä seurakunta on Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa edelleen mainittu yhteistyötahona, mutta roolin vain tulee muuttua uuden säädöksen myötä.

Tutkimuskysymys:

Miksi katsomuskasvatus on tärkeää varhaiskasvatuksessa?

3.1 Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Salminen (2011) jakaa kirjallisuuskatsaukset kolmeen eri perustyyppiin, jotka ovat kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen katsaus ja meta-analyysi. Meta-analyysi on jaettu kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen tyyppiin. (Salminen, 2011, 6.)

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yleisin kirjallisuuskatsauksen tyypeistä. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa ei ole tiukkoja sääntöjä, eikä aineison valintaa ole rajattu mitenkään. Tutkimuskysymysten on mahdollista olla laajoja ja väljiä. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa on kaksi erilaista orientaatiota, integroiva ja narratiivinen katsaus. Integroivalla on yhtymäkohtia systemaattisen katsauksen kanssa ja sitä käytetään, kun tutkittavaa ilmiötä halutaan kuvata mahdollisimman monipuolisesti. Integroiva katsaus ei ole yhtä valikoiva kuin systemaattinen katsaus, sillä se sallii monen muotoiset tutkimukset analyysin pohjaksi. (Salminen, 2011, 6-8.)

Tutkimukseni on narratiivinen katsaus. Narratiivisen katsauksen avulla pyritään antamaan laaja kuva käsittelevästä aiheesta tai sen historiasta ja kehityskulusta. Aiemman kirjallisuuden perusteella pyrin luomaan kuvaa uskontokasvatuksesta varhaiskasvatuksessa. (Salminen, 2011, 7.)

Narratiivinen katsaus on perinteinen kirjallisuuskatsauksen tyyli. Aiemmista tutkimuksista saadaan asianmukaista tietoa. Narratiivinen tutkimus usein yhdistää erilaisten tutkimusten, erilaisten menettelytavoit tehtyjen tutkimusten, tietoja, koska se ei ole niin rajattu kuin meta-analyysi. (Baumeister, 2013, 120, 122.)

4 Katsomuksen moninaisuus

Halmeen (2010) mukaan maallistumisen on ajateltu jatkuvan loputtomasti, jolloin uskonnoilla ei olisi tulevaisuuden maailmassa merkitystä. Kehitys ei kuitenkaan ole edennyt tämän teorian mukaisesti, joka onkin nostattanut näkemyksen, jonka mukaan uskonto ei ole väistymässä vaan uskonto vain muuttaa muotoaan. Puhutaan spiritualiteetista, jolla tarkoitetaan ihmisen omasta elämästä nousevaa henkisyyttä ja hengellisyyttä. (Halme, 2010, 9.)

Monikulttuurisuus ja uskontojen monimuotoisuus on lisääntynyt suuresti monissa maissa. Joissakin maissa on kuitenkin vain yksi suuri valtauskonto, jolloin se pysyy edelleen suurimpana uskontona, vaikka monimuotoisuutta tapahtuukin. Monimuotoisuuden vuoksi yhden uskonnon tunnustamista ei pidetä enää pätevänä tapana toteuttaa uskontokasvatusta. Kyseinen tapa korosti yhtä tapaa nähdä maailma, jolloin se ei kohtele kaikkia samanarvoisesti. (Franken, 2017, 106-107.)

4.1 Identiteetti ja itsetunto

Kangasmaan, Petäjän ja Vuorelan mukaan vahvaan itsetuntoon liittyy vahva tietoisuus omasta uskonnollisesta tai katsomuksellisesta identiteetistä. Kasvattajien tulee vahvistaa lapsen itsetuntoa ja arvoa, jotta lapsi tuntisi omat arvonsa ja juurensa. Uskontokasvatuksen perusasia ja lähtökohta on, että lapsi saa palautetta omasta ainutlaatuisesta arvostaan ja hän kokee tulevansa hyväksytyksi omana persoonanaan. (Kangasmaa, Petäjä & Vuorela, 2008, 38.) Maallistumisen myötä jotkut vanhemmat eivät uskalla keskustella lapsensa kanssa omasta maailmankatsomuksesta. Vanhempi ei halua vaikuttaa lapsen omaan ajatteluun, vaan antaa hänen päättää itse, vaikka lapsella ei ole edellytyksiä tehdä valintaa. Tämä korostaa uskontokasvatuksen merkitystä instituutioissa tiedon antajana ja pohjana keskustelulle. (Kuusisto, Poulter & Kallioniemi, 2016, 121.)

Lapsen kasvun monipuolinen tukeminen on kasvatuksen tavoitteena, sillä ideaalina olisi persoonallisuudeltaan eheä ihminen. Eheällä ihmisellä tulisi olla muun muassa fyysisyys, spirituaalisuus, sosiaalisuus, mentaalisuus, kulttuurisuus harmoniassa keskenään. (Ubani, 2010, 45.) Hyvinvointi muodostuu muun muassa fyysisestä hyvinvoinnista ja materiaalisesta hyvästä, mutta pohjimmiltaan kyse on yksilön mielen sisäisestä kokemuksesta, henkisestä ja spirituaalisesta mielen tasapainosta (Kallioniemi, 2010, 177).

Lapsilla on tarve saada tietoa ja välineitä elämänkysymyksiin sekä oman katsomuksellisen identiteetin rakentamiseen. Monikulttuurisuuden ja perheiden ulkomaanmatkojen vuoksi lapset kohtaavat nykyään enemmän erilaisia kulttuureja, uskontoja ja katsomuksia ja tahtovat saada niistä tietoa. Uskontoihin ja katsomuksiin liittyvät ruokavaliot ja vaatetukset ovat näkyvä ja jokapäiväinen tilanne, joka on lapsen arjessa läsnä. Jokaisen lapsen tulisi saada olla ylpeä omasta identiteetistä ja kulttuuristaan sekä muilla lapsilla tulisi olla oikeus saada tietoa moninaisuudesta. Täten lapsi oppii suvaitsemaan erilaisuutta ja hänellä saa eväitä oman arvomaailman rakentamiseen. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto, 2015, 136.)

Monikulttuurisuuden huomioon ottaminen ei ole pelkästään siitä puhuminen, vaan myös päiväkotiin hankittavilla tavaroilla on vaikutusta. Satukirjat ja lelut usein viestittävät länsimaille tyypillisiä arvoja, kuten kauneusihanteita, perhemalleja, keskiluokkaisuutta ja hyvät vastaan pahat – asetteluja. Monikulttuurisuuden kannalta olisikin hyväksi valita välillä muuta kuin valtavirtaiseen länsimaiseen kulttuuriin yhdistettäviä leluja ja satuja. Mikäli lapset saisivat tuoda kotoaan leluja ja satuja, lisäksi se monikulttuurisuutta arjessa yksinkertaisesti ja luontevasti. (Okkonen, Heikkinen & Francett-Hermes, 2019, 37.)

Ihmisiä ei tule pakottaa ateismiin, eikä dialogisuutta rakenna se, jos toista pitää yksinkertaisena sen vuoksi, että uskomisen ei ole tietämistä. (Tast, 2017, 17). Kuusiston ja Lamminmäki-Vartian (2010) mukaan lasten erilaiset katsomukselliset taustat voitaisiin nähdä myönteisenä mahdollisuutena tukea lapsen omaa identiteettiä, ja uskonto- ja katsomuskasvatus valmiuksien tarjoamisena yhä moniarvoisemmaksi muuttuvassa yhteiskunnassa elämiseen. (Kuusisto & Lamminmäki-Vartia, 2010, 135). Uskontokasvatuksen tulisi lähteä lapsen omista kysymyksistä, eikä uskontoa voi tuoda ihmiselle hänen ulkopuoleltaan. Uskonto varjelee meidän vapauttamme ja elämänliekkiä, eikä se pakota ihmistä mihinkään itselleen vieraaseen. (Halme, 2010, 31.)

4.2 Uskonnollisuus ja moraal

Lapsen uskonnollisuus on ollut osa lapsen kokonaisvaltaista lapsikäsitystä alusta alkaen. Sen vuoksi lapselle tulisi varhaiskasvatuksessa tarjota mahdollisuus uskontosuhteen jäsentymiselle. Uskontosuhteen tulisi antaa muodostua lapselle mielekkäällä tavalla lapsen itsensä kannalta mielekkääseen muotoon. Kasvattajan tulee pohtia, mitä alueita hän korostaa ja millaisia painoituksia hänellä on omassa kasvatustoiminnassaan ja arvioida omaa kasvatustyötään. (Ubani,

2010, 41, 49-50.) Lapsilla on oltava oikeus tutustua uskontoon tiedon kategoriana. Lapsen tulee saada tutustua uskonnon tapaan selittää ja tulkita maailmaa ja elämää. Lapset voivat täten jo varhaiskasvatuksessa tutustua uskonnon kysymyksen asetteluun, uskonnollisen tiedon luonteeseen ja käsityksiin siitä, miten uskonnollinen tieto eroaa tieteellisestä tiedosta. Lapset tutustuvat myös siihen, miten ihminen saa uskonnollista tietoa ja mikä merkitys uskonnollisella tiedolla saattaa olla ihmisen toiminnan ohjauksessa. (Kallioniemi, 2001, 42.)

Simojoen (2010, 69) mukaan uskontopedagogiikan alalla toimivien keskuudessa valitsee nykyisin laaja yhteisymmärrys siitä, että uskonto kuuluu erottamattomasti kokonaisvaltaiseen, lapsen tarpeiden ja edellytysten mukaiseen varhaiskasvatukseen. Ehnqvist näkee, että moraalien kehittyminen on keskeistä sosiaalisten taitojen kannalta. Moraali ei ole yksiselitteinen, vaan sitä voidaan tarkastella useammasta näkökulmasta. Moraalilla voidaan viitata yhteisön sääntöihin, normeihin, arvoihin ja traditioihin. Hänen mukaan moraali voidaan myös määrittää uskomuksiksi, standardeiksi ja periaatteiksi, joita yksilö on kehittänyt ollakseen tehokkaassa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Edelleen moraali voidaan ymmärtää universaaliksi, koko ihmiskunnan yleiseksi periaatteeksi, johon liittyy toiminnallinen, tiedollinen ja affektiivinen kompetenssi. (Ehnqvist, 2001, 120-121.)

5 Kulttuuri

Suomalaisessa yhteiskunnassa yksilöiden ei ole tarvinnut pohtia omaa uskonnollista identiteettiä osana kulttuuri-identiteettiä, koska suomalainen luterilainen traditio ja Suomessa pitkään ollut monikulttuurinen yhteneväisyys eivät ole antaneet sille aihetta (Kallioniemi, 2005, 30-31). Uskonto näyttäytyy todella harvoin suomalaisessa kulttuurissa. Lapselle lelut ja lastenohjelmat ovat paljon tutumpia, sillä ne ovat läsnä lapsen arjessa. Täten myös kertomukset Raamatusta saattavat olla lapselle samankaltaisia tarinoita, kuin lastenohjelmat, eikä niissä ole juurikaan hengellistä merkitystä. (Kalliala, 2015, 16.)

Suomessa uskonto on osa kulttuuria. Vähemmistökulttuurien edustajat saattavat kokea ras-kaaksi vierauden ja ulkopuolisuuden tunteet. Ratkaisu ongelmaan ei kuitenkaan ole se, että val-takulttuurin edustajat pyrkivät riisumaan oman kulttuurinsa kaikesta tunnistettavasti suomalai-sesta. Tuskin maahanmuuttajat toivovat ja odottavat kulttuurista tyhjiötä, jolloin hyvää tarkoit-tava varjeleminen kääntyy itseään vastaan ja maahanmuuttajat eristetään tavallisesta suomalai-sesta toiminnasta. Eräässä esimerkissä kerrotaankin, että buddhalainen perhe oli siirtänyt lap-sensa kunnallisesta päiväkodista kristilliseen päiväkotiin, sillä kunnallisessa päiväkodissa ei vä-litetty riittävästi suomalaista kulttuuria. (Kalliala, 2001, 170-171.) Toiset perheet pitävät arvok-kaana, että heidän lapsensa pääsevät kosketuksiin monenlaisten kulttuurien ja katsomusten kanssa, sillä se lisää kielitietoisuutta ja ymmärrystä kulttuurisesta moninaisuudesta. Tulee myös kunnioittavasti huomioda ne perheet, jotka eivät halua lastensa osallistuvan sitouttavaan kat-somukselliseen toimintaan. Joulutonttujen askartelu kuunnellen joululauluja ei kuitenkaan ole uskonnon harjoittamista, vaan se on suomalaista kulttuuriperimää. (Tast, 2017,19.)

On tärkeitä hyväksyä lähtökohdat, joista itse tulee. Objektiivisuus omiin, oman maan arvoihin, käytös- ja toimintatapoihin on myös tärkeitä, sillä näitä asioita tulisi voida tarkastella objektiivisesti. Kenenkään kulttuuri-identiteettiä ei voida määritellä ulkopuolelta. Kodin vakaumus vai-kuttaa osaltaan lapseen, mutta luo itse käsityksen kuka hän kokee olevansa. Tärkeitä onkin muistaa, että lasta ei määritellä mahdollisten ulkoisten seikkojen vuoksi mihinkään ryhmään, vaan annetaan lapselle mahdollisuus määritellä itse oma identiteettinsä. (Benjamin, Laine & Kallioniemi, 2015, 187-188.)

Lapsen mieli ei ole lokeroitunut, vaan hän miettii elämän suuria kysymyksiä avoimesti, ilman ennakko-oletuksia. Lapsi ei osaa ajatella, että joitain asioita ja kysymyksiä ei tulisi esittää muu-

alla kuin kotona. Kuitenkin lapsi oppii melko varhain aikuisten reaktioista, milloin ei ole luvalista keskustella uskonnosta ja uskontoon luokiteltavista asioista. Lapselle olisi tärkeätä pysähtyä pohtimaan yhdessä aikuisen kanssa suuria elämänkysymyksiä, mutta usein aikuiset eivät kiireen vuoksi ehdi jäädä miettimään lasta askarruttavia asioita. (Poulter, Riitaoja & Kuusisto, 2015, 100.)

Monet maahanmuuttajataustaiset vanhemmat pitävät tärkeänä, että heidän lapsensa oppisivat tuntemaan suomalaista kulttuuriperintöä, johon muun muassa joulu- ja pääsiäiskirkko kuuluvat (Kuusisto, 2010, 55). Lapsilla sopeutuminen uuteen asuinpaikkaan on helpompaa kuin vanhemmilla, koska lapset oppivat kieltä ja suomalaisia tapoja ollessaan vertaistensa kanssa. Mikäli vanhempi ei käy töissä, hänelle on tärkeätä pitää omasta kulttuurista ja siihen liittyvistä tavoista kiinni, sillä se on tuttua ja turvallista hänelle. Vanhemmille saattaa olla haastavaa hyväksyä kulttuuriperinteidensä muutosta, kun taas lapselle saattaa olla haasteellista yrittää toimia suomalaisen ja perheen oman kulttuurin mukaisesti. (Talib, 2005, 138-139.)

5.1 Kulttuuri varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatus muuntuu monimuotoisen yhteiskunnan myötä ja siellä nähdäänkin kulttuurisen moninaisuuden olevan voimavara. Jokaisella on perusoikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen. Yhteisön ja ympäristön kulttuurisia, kielellisiä ja katsomuksellisia monimuotoisuuksia arvostetaan ja hyödynnetään yhtä paljon kuin suomalaistakin kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä. Henkilöstöllä tulisi olla kykyä asettua toisen asemaan ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta. Lisäksi tulisi olla tietoa toisista kulttuureista ja katsomuksista. (Opetushallitus, 2016, 30.)

Lasten omat kielet, kulttuuri, uskonnot sekä katsomukset ovat edustettuna lapsiryhmässä. Lähiympäristön tapoihin, uskontoihin ja muihin katsomuksiin tutustutaan yhdessä kokonaisuuden (minä ja meidän yhteisömme) muiden tavoitteiden kanssa, joka tukee lasten kulttuurisen osaamisen ja vuorovaikutustaitojen kehittymisen, ajattelun ja oppimisen laaja-alaista osaamista. Katsomuksiin ja uskontoihin sekä niihin liittyviin tapoihin ja perinteisiin, jotka ovat lähiympäristössä edustettuina, tutustutaan opettajan johdolla. (Opetushallitus, 2014, 22, 34.)

Ihmiskäsitys, eli se millaiseksi ymmärrämme ihmisen ja hänen kasvunsa päämäärän, riippuu aina vallitsevista yhteiskunnallisista, kulttuurisista ja uskonnollisista tekijöistä ja johtaa moni-

puolisiin kasvatustiloihin pohdintoihin. Ihmiskäsityksen voi rakentaa ihmisen perimmäiseen olemukseen liittyvien näkemysten pohjalta tai eri tieteiden pohjalta. Myös omatunto on tärkeä osa ihmistä, sillä se ohjaa kokonaisuutta. Uskontokasvatuksessa on tärkeää tukea ihmisen ytimen, hengen ja identiteetin kehittymistä. (Halme, 2010, 20, 29.)

Varhaiskasvatustilain mukaan tavoitteena on antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa. Kaikille lapsille tulee antaa yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen. (Varhaiskasvatustilain)

Suomen perustilain 11. pykälässä kerrotaan, että jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Tähän sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus sekä oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Henkilö ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. (Suomen perustilain 11.6.1999/173, 11 pykälä.)

YK:n lapsenoikeuksien julistuksen 14. artiklan mukaan lapsen oikeutta ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen kunnioitetaan. Rajoituksia uskonnon tai vakaumuksen tunnustamiselle voidaan asettaa vain, mikäli tavat ovat lainvastaisia tai yleistä turvallisuutta, järjestystä, terveyttä, moraalista tai muiden ihmisten perusoikeuksia ja vapauksia rajoittavaa. (YK:n lapsenoikeuksien julistus, 14. artikla, 1. ja 3. kohta) 29. artiklan mukaan lapsen koulutuksen tulee pyrkiä lapsen valmistamiseen vastuulliseen elämään vapaassa yhteiskunnassa ymmärryksen, rauhan, suvaitsevaisuuden, sukupuolten välisen tasa-arvon ja kaikkien kansakuntien, etnisten, kansallisten ja uskonnollisten ryhmien sekä alkuperäiskansoihin kuuluvien henkilöiden välisen ystävyyden hengessä. Lisäksi koulutuksen tulee edistää kunnioitusta elinympäristöä kohtaan. (YK:n lapsenoikeuksien julistus, artikla 29 1d, 1e)

Mikäli lapsi kuuluu etniseen, uskonnolliseen tai kielelliseen vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan, ei häneltä saa kieltää oikeutta nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan ja käyttää omaa kieltään yhdessä muiden ryhmäläisten kanssa. (YK:n lapsenoikeuksien julistus, 30. artikla)

6 Katsomuskasvatuksen opettaminen

Ahteenmäki-Pelkonen kirjoitti jo vuonna 1993, että aikuisen tulee olla esimerkkinä lapselle avoimesta ja kunnioittavasta suhtautumisesta uskonnollisiin ja muunlaisiin katsomustapoihin. Uskontokasvatuksen tavoitteena ei ole vakaumuksellinen ohjaaminen, sillä se tehtävä kuuluu vanhemmalle. Tavoitteet uskontokasvatukseen on määritelty tietoisesti niin väljästi ja avarasti, että jokainen lapsi voi osallistua uskonnolliseen kasvatukseen, eikä ketään tarvitsisi poistaa ryhmästä uskonnollisen kasvatuksen ajaksi. Pieni lapsi ei välttämättä ymmärrä, miksi hänet poistetaan ryhmästä jonkin toiminnan ajaksi, jolloin lapsi saattaa mieltää sen rangaistukseksi. (Ahteenmäki-Pelkonen, 1993, 17.)

Uskontokasvatus on tärkeätä, sillä siten lapset saavat virikkeitä oman alueellisen kulttuuri-identiteettinsä muodostamiseen sekä oppivat kommunikoimaan erilaisen uskonnollisen ja katsomuksellisen vakaumuksen omaavien ihmisten kanssa. Uskontokasvatus voi antaa lapsille mahdollisuuksia ja virikkeitä omaan identiteettityöhön muodostaessaan alueellista identiteettiään ja luodessaan minuuttaan. Uskontokasvatus voi merkittäväällä tavalla antaa valmiuksia ymmärtää yhteiskunnan eri jäsenten erilaisia uskonnollista ja katsomuksellista ajattelua ja toimintaa sekä edistää eri lähtökohdista tulevien ihmisten keskinäistä vuorovaikutusta. (Kallioniemi, 2001, 31-32.)

Uskontokasvatuksessa varhaiskasvatuksen kannalta keskeisenä tehtävä voidaan nähdä kulttuurien välisen empatiakyvyn ja kulttuurisen herkkyyden kehittäminen, joka on äärimmäisen tärkeätä. Lapset saavat sitä paremmat valmiudet eri kulttuurien ja katsomusten ymmärtämiseen, yhdessä toimimiseen ja työskentelyyn monikulttuurisessa maailmassa, mitä varhaisemmassa elämän vaiheessa yksilöt avautuvat erilaisuuden kohtaamiselle ja ymmärtämiselle. Erilaisten uskontojen ja katsomusten tulisikin saada olla avoimesti esillä varhaiskasvatuksessa, sillä lapsen on pienestä pitäen opittava sietämään ja kunnioittamaan erilaisia vakaumuksia ja katsomuksia. Ennakkoluulot ja pelot poistuvat, kun kohdataan katsomukset ja uskonnot avoimesti ja kunnioittaen. (Kallioniemi, 2005, 31.)

Päiväkotiin tullessaan lapsi saattaa kohdata useiden erilaisten kulttuurien ja uskontojen kirjjon. Siksi olisikin tärkeätä, että jo varhaisessa vaiheessa päiväkodissa aloitettaisiin opetella uskontoon liittyvää lukutaitoa. Uskontojen maailma saattaa olla lapselle täysin vieras yhteiskunnan maallistumisen ja uskonnollisen kotikasvatuksen vähyiden vuoksi. Uskonottomiakaan lapsia ei saisi unohtaa keskustellessa uskonnoista. Myös uskonnoton lapsi tarvitsee tietoa ympärillään

olevista erilaisista tavoista ajatella ja uskoa. Keskustelun uskonnoista ja katsomuksista tulisi olla jotain muutakin, kuin vain kysymys siitä, saako kyseinen lapsi osallistua toimintaan. Eri-laisten katsomusten tulisi saada olla luonnollisena osana arkea. Usein uskontoon liittyvien asioiden rajoittajana ovat kasvattajien ennakkoluulot ja asenteet. Kasvattajat eivät uskalla mainita Raamattua, koska ryhmässä on monikulttuurisia lapsia, mutta sen sijaan voidaan keskustella muslimien juhlista. Jotkut kasvattajat puolestaan eivät halua edes puhua toisista uskonnoista, toivoen, että se ei paljon näkyisi arjessa. (Lamminmäki-Vartia, 2010, 102, 104-105, 109.)

Jotta lapsi pääsisi osalliseksi ryhmään, on kasvattajalla ollut velvollisuus luoda ryhmään sellaiset puitteet. Lapsi tulee tutustuttaa toimintakulttuuriin ja ryhmäytymisestä tulee pitää hyvä huoli, varsinkin jos lapsi tulee ryhmään kesken vuoden. Mikäli aikuinen ei pidä huolta lapsen pääsystä ryhmään saattaa lapsi jäädä aivan yksin ongelman kanssa. Mikäli lapsi tulee kesken vuoden ryhmään, ovat muut lapset jo tutustuneet toisiinsa ja ryhmään on saattanut muodostua sosiaalisia normeja ja arvoja. Aikuiset saattavat kokea resurssit riittämättömiksi, jos yhdestä lapsesta tulee huolehtia korostetun paljon, mutta joskus tarvittava resurssi saattaa olla ryhmän toinen lapsi. Aikuisen vastuulla on huolehtia, että lapsi pääsee ryhmään sisään, mutta asiassa voi auttaa toinen ryhmän lapsi, jonka ansiosta ryhmäytyminen saattaa olla todella luontevaa. (Okkonen, Heikkinen & Francett-Hermes, 2019, 38.)

Kun toiminta on suunnitelmallista, se ennaltaehkäisee syrjintää, kiusaamista ja väkivaltaa. Lasten kohtaamien ongelmien tiedostaminen auttaa kasvattajaa huomaamaan omassakin toiminnassaan mahdollisia syrjiviä tai eriarvoistavia malleja. Kun aikuinen tiedostaa omat toimintaansa ohjaavat lähtökohdat, auttaa se ymmärtämään muiden toiminnan taustalla vaikuttavia tekijöitä. (Selesniemi & Heikkinen, 2019, 56.)

6.1 Aikuisen merkitys toiminnassa

Päiväkodin henkilöstöllä on suuri merkitys uskonto- ja katsomuskasvatuksessa. Työntekijät usein määrittelevät onko minkäänlaista katsomuskasvatusta. Mikäli he jättävät sen toteuttamatta saattaa se luoda kapeaa ja ulossulkevaa kuvaa suomalaisuudesta. Lisäksi arkeen saattaa syntyä leimaavia käytänteitä, jotka voivat sulkea ulos niin uskonnottomia kuin uskonnollisia-kin, jopa uskonnolliseen enemmistöön kuuluvia. Uskonnollisten tuokioiden suunnittelu on saattanut olla tavoitteellista, mutta lapsille, jotka eivät siihen osallistu, ei ole tavoitteellista toimintaa, vaan he saattavat esimerkiksi piirtää toisessa huoneessa tuokion ajan. Jokaiselle lapselle

tulisi olla suunniteltua toimintaa, että kasvatustoiminnan tasa-arvo toteutuisi. Tällaista tilannetta korjattaessakin saatetaan epäonnistua, kun kaikki katsomuksiin viittaava toiminta yritetään karsia päiväkodin arjesta, jolloin ryhmä on näennäisesti neutraaliuteen pyrkivä. (Lammimäki-Vartia & Kuusisto, 2015, 137-138; Kuusisto, 2010, 54.)

Päiväkodin työntekijöiksi opiskellaan erilaisista koulutuksista, kuten lähihoitajaopinnoista, sosiaalialalta ja varhaiskasvatuksen opettajaopinnoista. Yliopistossa varhaiskasvatuksen opettajilla on uskontokasvatusta osana heidän opintojaan. Muilla opiskelijoilla ei kuitenkaan välttämättä ole mitään uskontoon liittyvää opetusta, jolloin sen opettaminen saattaa työntekijästä tuntua haasteelliselta. Opintojen ja omien mielikuvien vuoksi työntekijöillä saattaa olla hyvin eriävät mielikuvat siitä, mitä uskontokasvatuksen tulisi pitää sisällään. Yliopistossa opiskelevilla on ollut melko selkeä kuva siitä, mitä uskontokasvatus päiväkodissa pitää sisällään ja monet ovatkin nähneet tärkeäksi muun muassa uskontokasvatukseen liittyvät eettiset ulottuvuudet ja uskontokasvatuksen kulttuuriperinteen välittäjänä. Monikulttuuristuva yhteiskunta ja uskonnon rooli yhteiskunnassa on huomioitu. Myös lasten elämänskysymykset on liitetty uskontokasvatukseen. (Kallioniemi, 2008, 22-23.)

Mikäli oppilaat jaetaan uskonnonopetuksessa heidän katsomuksiaan vastaaviin ryhmiin, mahdollisuus keskusteluun poissuljetaan. Oppilaita eriyttävä tapa uskonnonopetuksessa ei ole mielekkäin järjestelmä, koska keskustelu jää suppeaksi, kun eri uskontojen ja katsomusten edustajat eivät ole samassa tilassa. Oppilaat saattaisivat kokea suurempaa yhteenkuuluvuuden tunnetta, eikä tulisi leimaantumista, jos heitä ei eroteltaisi katsomustensa vuoksi. Yhteinen keskustelu eri uskonnoista ja katsomuksista toisi vuorovaikutusta eri katsomusten välille ja täten kaikki oppisivat eri uskontojen uskonnollisista traditioista, jolloin osattaisiin toimia eri katsomusten edustajien kanssa. (Franken, 2017, 109-110, 112-113.)

Henkilöstöltä vaaditaan enemmän aikaa ja tietoisuutta. Heidän tulee huomioida toiset kulttuurit ja miettiä mitkä kuvat ovat kaikille sopivia ja mitä ei voi laittaa esimerkiksi tiedotteisiin. Spontaanisuus vähenee, koska tulee miettiä tarkkaan toiminta ja tämän myötä suomalaisen kulttuurin esiin tuominen vähenee. Eri maista tulevilta on erilaisia toiveita ja ohjeita. Henkilöstö näkee toivomukset usein rasitteina, koska ne lisäävät heidän työtään. Suvaitsevaisuus- ja kansainvälisyyskasvatukselle ei nähdä välttämättä tarvetta, koska monimuotisuus on koko ajan läsnä arjessa. Kuitenkin kyseisille kasvatuksille olisi tarvetta, sillä monimuotisuus itsessään ei tuo tietoa muista kulttuureista ja erilaisuuden hyväksymisestä tarvitaan aina tietoa. Monikulttuurisuus-

den myötä lapsille saattaa olla arkipäivää ja se näkyy heille päivittäin. Lapsilla saattaa olla kuitenkin rasistisiakin näkemyksiä toisista lapsista, heidän uskonnostaan tai ulkonäöstä. Kiusaamistilanteita ennaltaehkäistään, kun asioista puhutaan. (Kuusisto, 2010, 28-30, 42.)

Koulun ja päivähoidon uskontokasvatus eroaa toisistaan, sillä päiväkodin uskontokasvatus on luonteeltaan yleiskristillistä ja ekumeenista. Täten kaikkien lasten tulisi voida osallistua uskontokasvatukseen vanhempien vakaumuksesta riippumatta. (Kallioniemi, 2001, 35.) Pienryhmätoiminta kuuluu vahvasti päiväkodin arkeen ja se voi olla ratkaisuna, mikäli jotkut vanhemmat eivät tahdo lastensa osallistuvan uskontokasvatukseen. Tämän ansiosta olisi luontevat jaot, eikä ketään lasta tarvitsi yksin poistaa jonkun tuokion vuoksi. (Kalliala, 2001, 188.) Kuitenkaan eri kulttuureja ja uskontoja ei saa vetää pois kohtaamisesta ja käsittelystä, sillä se loisi kulttuurista tyhjiötä. Erilaisuus tulee myöntää ja lapsille tulee luoda mahdollisuus niiden ymmärtämiseen ja kunnioittamiseen keskustelemalla heidän kanssaan. Erilaisuuden kanssa eletään kunnioittavassa vuorovaikutuksessa, jolloin aito monikulttuurisuus toteutuu. (Halme, 2010, 41.)

Lamminmäki-Vartia (2017) huomauttaa, että esiopetussuunnitelmakeskusteluissa on tärkeää avata katsomuskasvatuksen tavoitteita juuri opetussuunnitelman näkökulmasta. On hyvä mainita katsomuskasvatuksen yleissivistävästä luonteesta osana kieli- ja kulttuuritietoista laaja-alaista osaamista ja osana lapsen oman identiteetin rakentamista. Suomalaiset saattavat olla varovaisempia keskustelemaan uskonnollisista kysymyksistä kuin maahanmuuttajat, joille keskustelu saattaa olla hyvin avointa. (Lamminmäki-Vartia, 2017, 54-55.) Keskustellessa uskonnollisista asioista, on tärkeää kertoa asiasta vain oman näkemyksen mukaisesti. Arvoväritteeseen tai maailmankatsomuksellisiin asioihin ei voi vastata muiden puolesta, mutta keskustelu oman näkemyksen mukaisesti tukee toista osallistumaan keskusteluun ja mahdollisuuksiin kertoa omia kokemuksiaan. (Pruuki, 2010, 99.)

6.1.1 Perheiden kohtaaminen katsomuskasvatuksessa

Hyvän kasvatusyhteistyön mahdollistamiseksi tulee jokainen perhe kohdata ammatillisesti. Henkilöstöllä tulee olla avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisten perheiden kieliin, kulttuureihin, perinteisiin, kasvatusnäkemyksiin, katsomuksiin ja uskontoihin. Perheidentiteetin ja perhesuhteiden tukeminen on tärkeää, että lapsi kokee oman perheensä arvokkaaksi. (Opetushallitus, 2016, 19.)

Uskonnotmatkin perheet tulee huomioida ja heidän vakaumustaan kunnioittaa. Uskonnotto-
mien läsnäolo ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki uskoon viittaava toiminta karsittaisiin
pois, vaan uskonottomuus käsitellään yhtenä katsomuksena uskontojen rinnalla. Uskonnotto-
mankin lapsen tulee saada tietoa erilaisista tavoista ja traditioista sekä juhlaperinteistä. (Lam-
minmäki-Vartia, 2017, 55.) Uskontokasvatus on yhtä tärkeää jokaisen uskonnon edustajalle.
Eri uskonnon edustajat eivät eroa ihmisinä mitenkään toisistaan, vaan ero on siinä, miten heidän
identiteettiään ravitaan ja millaisia aineksia he saavat kasvulleen. Ero on vanhemmissa ja kult-
tuurissa, sillä vanhemmat ratkaisevat, millaisia uskonnollisia aineksia he saavat kasvunsa ra-
vinnoksi. (Halme, 2010, 41.)

Varhaiskasvatuksessa ei ole katsomuksen tai uskonnon opetusta. Uskonnottoisten yhteisöjen
kanssa voidaan silti tehdä yhteistyötä. Yhteistyön tulee tapahtua varhaiskasvatusta ohjaavien
asiakirjojen periaatteiden ja tavoitteiden mukaisesti, jolloin se on pedagogisesti perusteltavissa,
sekä lapsen etu huomioiden. Toiminnan suunnittelu lähtee lapsiryhmästä ja sen tarpeista. Hen-
kilöstö päättää juhlista ja niiden sisällöistä. Juhlista tulee tiedottaa vanhempia riittävän ajoissa,
mikäli juhla sisältää uskoon viittaavia elementtejä tai uskonnon harjoittamista. Mikäli lapsi
ei saa osallistua kaikkeen juhlaan kuuluvaan ohjelmaan, huoltajien kanssa sovitaan lasta kos-
kevista yksilöllisistä järjestelyistä. Lapsen mahdollinen poistaminen juhlatilasta tulee toteuttaa
hienotunteisesti ja mahdollisimman huomaamattomasti. Lapsen turvallisuus tulee huomioida
järjestelyissä. (Opetushallitus, 2018.)

Kirkkoon voidaan tutustua eri aisteja hyväksi käyttäen. Tutkitaan, miltä kirkon katto näyttää,
jos makaa lattialla tai miltä urut kuulostavat silmät sidottuina. Lisäksi kirkko toimii hyvänä
paikkana taidekasvatukselle. Millaiset värit, kuvat, ilmeet ja tunteet ovat alttaritaulussa Kir-
kossa vierailu ei tarvitse olla uskonnollinen kokemus, vaan vierailu voidaan rakentaa muiden
orientaatioiden näkökulmasta. Kirkonpenkkien tai ikkunoiden laskeminen tekee vierailusta ma-
temaattista orientaatiota huomioivan käynnin. Tämän lisäksi voidaan kertoa raamatunkerto-
muksia, joissa ilmenee lukuja, kuten viisi leipää ja kaksi kalaa. Kirkko jo itsessään on histori-
allinen rakennus, jolloin historian liittäminen kirkossa vierailuun on luontaista. (Kangasmaa,
Petäjä & Vuorela, 2008, 51-52, 54-55.)

6.2 Opettamatta jättäminen

Uskontokasvatus saattaa helposti jäädä pois päiväkodista ja sitä perustellaan moniuskontoisilla taustoilla. Uskonottomuus kuitenkin Mattilan (2008) mukaan jättäisi suuren aukon jokaisen lapsen elämään, riippumatta siitä onko hän suomalainen vai maahanmuuttaja. Uskonnon pois jättäminen riitelee uskonnonvapauslainkin kanssa. (Mattila, 2008, 62-63.) Eikä lasta voida kasvattaa tyhjiössä, sillä lapsella on oikeus tutustua maailmaan sellaisena kuin se avautuu hänen lähiympäristössään. Uskonnolliset traditiot eristettäisiin, joka olisi ongelmallista lapsen oikeuksien kannalta. (Komulainen, 2008, 31.) Lapselle on hyödyksi uskonnon tunteminen ja tieto uskonnollisista asioista, sillä esimerkiksi kristittyjen ja muslimien peruslähtökohdat ovat osaltaan lähempänä toisiaan, kuin usein tullaan ajatelleeksi. Muslimit kunnioittavat uskonnon läsnäoloa elämässä ja yhteisössä, mutta usein islamin läsnäololla yritetään perustella uskontokasvatuksesta luopuminen. (Halme, 2010, 31.)

Muslimin identiteetti ei rakennu yksin islamin varaan, vaan monelle identiteetin kannalta tärkeämpi asia on oma kieli, kulttuuri, ammatti, työ tai perhe. Joillain muslimiryhmillä saattaa olla kulttuurisesti enemmän yhteistä suomalaisen valtaväestön kanssa kuin toisten muslimien. Pitkään Suomessa oleskellut muslimi saattaa kokea olevansa ensisijaisesti suomalainen, eikä muslimi. Moni muslimi oudoksuukin sitä, miten hänet yhdistetään automaattisesti toiselta puolelta maailmaa tulleisiin muslimeihin, vain hänen oletetun uskontonsa vuoksi. Muun muassa Suomessa rakennetaan turhaa muuria muslimien ja kantaväestön väliin, joka leimaa muslimit muslimi-identiteettiin heidän tahtomattaan. (Muhammed, 2011, 74.)

Islam velvoittaa vanhempia opettamaan lapsilleen uskontoa. Kuitenkaan kaikki vanhemmat eivät harjoita uskontoa tai opeta sitä lapsilleen. Eikä lasta tule pakottaa omaksumaan islamuskoa. Maahanmuuttajamuslimit saattavat muuton vuoksi maallistua, eivätkä he koe uskontoa enää niin tärkeänä asiana uudessa asuinympäristössään. Nuoret saattavat jättää uskonnollisuuden vähemmäksi, kun taas vanhemmat ihmiset pitävät siitä vielä kiinni - aivan kuten suomalaisetkin. (Muhammed, 2011, 75, 163.) Ulkonäön tai kulttuurisen taustan vuoksi ei saisi tehdä oletuksia, harjoittaako ihminen uskontoa vai ei. Usein muslimeista huomioidaankin vain rajoitukset lasten ruokavaliossa ja toimintaan osallistumisessa. (Lamminmäki-Vartia, 2010, 100.)

6.3 Juhlat katsomuskasvatuksessa

Esiopetuksen ja Varhaiskasvatussuunnitelman katsomuskasvatuksessa keskitytään lapsiryhmässä läsnäoleviin uskontoihin ja katsomuksiin, sekä uskonottomuuteen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 43.) Tämä ilmenee arjessa juhlina ja ajankohtaisina tapahtumina, joissa on uskonnollinen tai katsomuksellinen merkitys. Ajatuksena on ohjata lapsia ymmärtämään ja kunnioittamaan niin omia kuin toisten lasten ja perheiden katsomuksellisia perinteitä, niihin liittyviä tapoja ja käsityksiä. Lasten kanssa pohditaan yhdessä erilaisia elämänskysymyksiä, tämä vahvistaa heidän ymmärrystään uskontoihin ja katsomuksiin liittyvistä sanoista ja käsitteistä. (Opetushallitus, 2014, 35.)

Varhaiskasvatuksessa pyritään edistämään keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan. Lasten kulttuurisen ja katsomuksellisen identiteetin kehittymistä tuetaan sekä tutustutaan katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Pukeutuminen, ruokailu sekä vuodenvuorokiertoon liittyvät juhlat ovat luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ja tuoda ne arkeen. Lasten kanssa pohditaan lasten esittämiä elämänskysymyksiä, sekä annetaan tilaa ihmettelylle. Huoltajien kanssa tehdään yhteistyötä kunnioittaen ja kuullen heidän omaa taustaansa, katsomuksia ja arvoja. Katsomuskasvatus tukee laaja-alaista osaamista kulttuurisen osaamisen, vuorovaikutuksen ja ilmaisun sekä ajattelun ja oppimisen alueilta. (Opetushallitus, 2016, 43-44.)

Uskontokulttuurista kumpuavien juhlien juhlinta, uskonnollisista hahmoista laulaminen tai katsomuksiin liittyvien symbolien askartelu ei rajoita kenenkään katsomuksen vapautta. Tällaisissa hetkissä lapsi pääsee kosketuksiin ilmiön kanssa ja peilaa omia kokemuksiaan kyseiseen katsomukseen yhdessä muiden kanssa. Juhlien, kuten joulun ja pääsiäisen muuttaminen neutraaliksi, katsomuksellisia ilmiöitä vältteleväksi, saattaa opettaa myös lapsille, että oman perheen katsomuksellisesta traditioista ei tulisi puhua päiväkodissa. Kyseinen toiminta ei ole avointa ja tasa-arvoista suhtautumista katsomuksiin, sillä se ei rakenna yhteyksiä, vaan torjuu ne. Ei tule rakentaa katsomusvapaata tyhjiötä ja vältellä uskontoihin ja katsomuksiin liittyviä juhlia. Vanhemmat hyväksyvät tuodessaan lapset päiväkotiin, että lapset saavat kokemuksia erilaisista katsomuksista, perheistä ja tavoista ja oppivat suhtautumaan toisen ihmisen katsomukseen kunnioittavasti. (Tast, 2017, 14.)

Esiopetusryhmässä voidaan luoda juhlakalenteri, johon merkitään kaikki juhlat. Kalenteriin merkitään suomalaisessa kalenterissa olevat juhlat, mutta lisäksi siihen merkitään muiden kulttuuriin ja uskontoon liittyvät juhlat. Täten tullaan huomioiduksi kaikki kulttuurit ja niihin liittyvät juhlat. Lisäksi myös suomalainen kulttuuri tulee tutuksi lapsille, joilla on eri kulttuuri.

Juhliin on myös hyvä liittää juhlaruokaperinteet. Juhlat kertovat kyseisestä kulttuurista, mutta ruoka syventää kokemusta ja eri kulttuurin omaava lapsi saa mahdollisesti tuoda osan omasta kotielämästään esiopetukseen. (Lamminmäki-Vartia, 2017, 61.)

Joulun, pääsiäisen ja kevätjuhlan uskonnollisten elementtien vuoksi juhlista käydään paljon keskustelua. Joulun ja pääsiäisen aikaan yleensä kuuluu vierailu kirkossa. Jouluuun on liittynyt myös uskonnollissävytteiset laulut, joita on nykyään yritetty karsia. Pyrittäessä karsimaan uskonnollisia juhlallisuuksia kouluissa ja päiväkodeissa juhlittavaksi juhlaaksi on noussut Halloween, vaikka se ei ole ennen ollut suomalaisessa juhlakalenterissa. Halloween on todettu kaikille sopivaksi juhlaaksi, koska siinä ei ole uskonnollisia viitteitä. (Kuusisto, Poulter & Kallioniemi, 2016, 112)

Uskontokasvatuksessa osallistumista ei tarvitse jakaa osallistujiin ja osallistumattomiin. Eri uskontokunnan edustaja voi esimerkiksi osallistua kyseisen uskonnon juhlaan vieraana. Päästään osallistumaan ja kokemaan niin itselle kuin toisille merkityksellisiä hetkiä. Vuorovaikutuksen avulla rakentuu moniarvoinen yhteiskunta ja uskonnollisten vakaumuksien ilmaisu mahdollistetaan jokaiselle. (Kalliala, 2015, 26-27.)

Perustuslakivaliokunta pitää tärkeänä, että vanhemmalle ja lapselle jää vapaus valita lapsen osallistumisesta uskonnolliseen tilaisuuteen. Tilaisuuksien aikana on järjestettävä vaihtoehtoista toimintaa. Toiminnan tulisi olla mielekästä, eikä siitä saisi seurata leimaantumista. Yksittäisen virren tai hengellisen laulun laulaminen ei tarkoita, että tilaisuus olisi hengellinen.

Koulun perinteeseen kuuluvat tilaisuudet, kuten lukukauden päättäjäiset pysyvät entisellään, sillä kyseinen juhlatraditio on osa suomalaista kulttuuria. Vaikka tilaisuudessa lauletaan yksittäinen virsi, ei tilaisuutta silti nähdä uskonnon harjoittamistilaisuutena. (Opetushallitus, 2018.)

7 Katsomuskasvatus

Uskonnolliset katsomukset, muut katsomukset sekä uskonottomuus luovat yhdessä katsomuskasvatuksen. Katsomuskasvatus on siis uskontoihin ja katsomuksiin liittyvää kasvatusta. Uskonnolliset ja uskonottomat vakaumukset sisältyvät katsomuksen termiin. Uskonottomuus ei tarkoita kielteistä asennetta uskontoon, vaikka siihen lukeutuvat ateistit ja vapaa-ajattelijat, joilla on kielteinen suhtautuminen uskoon. Termiin sisältyy elämänkatsomus tai tapakulttuuri, jotka eivät ole uskonnollisia. (Lamminmäki-Vartia, 2017, 51.)

Katsomuskasvatus on tarpeellista monikulttuurisessa yhteiskunnassa, sillä se auttaa lapsia kunnioittamaan omaa ja toisen pyhää. Samalla opitaan kunnioittavaa ja luontevaa suhtautumista erilaisiin uskonto- ja katsomuserinteisiin. Lapsi kasvaa suvaitsevaiseksi ja empaattiseksi vieraita kulttuureja, uskontoja ja katsomuksia kohtaan. Lapsen tulee ymmärtää oma kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta voidakseen elää toimivassa vuorovaikutuksessa erilaisten kulttuuri- ja katsomustaustojen omaavien ihmisten kanssa. (Lamminmäki-Vartia, 2017, 50.)

Katsomuskasvatusta ei voida sivuuttaa uuden Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden vuoksi. Kuitenkin tulee huomioida, että jollekin vanhemmalle saattaa olla haastavaa päästää lapsi osallistumaan katsomuksellisen sisällön toimintaan. Tärkeitä onkin huomioida niin yksittäinen lapsi, koko lapsiryhmä kuin työyhteisökin. Katsomuskasvatuksessa on tärkeitä kohdata jokainen lapsi ja vanhempi yhdenvertaisena. Tavoitteena olisi, että uskonnosta tai katsomuksesta, niihin liittyvistä tapahtumista, keskustelu olisi yhtä luontevaa kuin jääkiekko-ottelusta puhuminen. (Aumala, 2017,81-82.)

Tast (2017, 12) huomauttaa, että katsomuskasvatusta ei voi toteuttaa oman kiinnostuksen tai katsomuksellisen näkemyksen mukaisesti, vaan tulee sitoutua Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden määrittämiin tavoitteisiin ja yhteisiin käytäntöihin. Katsomusdialogia ja toiseuden ymmärtäminen eivät synny näennäisessä tyhjiössä, joten onkin tärkeää ymmärtää, miksi jokaisen lapsen on saatava avoimesti kohdata oma ja toisen katsomus. Hän myös muistuttaa, että varhaiskasvatuksen opettajat eivät olekaan uskononopettajia, vaan katsomuskasvattajia ja –opettajia. He eivät opeta uskonto-oppia, vaan kulttuuriperinteitä, moninaisuuden kohtaamista, yhteistä tutkimista, ihmettelyä ja jakamista. (Tast, 2017, 18.) Katsomuskasvatus saattaakin tuntua hankalalta liittää osaksi arkea ja teemojen käsittelyä. Henkilöstön tulee kuitenkin olla rohkeita ja kekseliäitä siinä, miten tuovat katsomuskasvatuksenkin kaikkien teemojen ääreen. Kä-

siteltävään teemaan voi liittää jotain tavoitekokonaisuuksia tai käsiteltävää teemaa voidaan laajentaa siten, että saadaan myös katsomuskasvatus käsiteltäväksi tämän teemaan myötä. (Laminmäki-Vartia, 2017, 61.)

Katsomuksia voidaan tarkastella erilaisista lähtökohdista. Katsomuksettomassa lähtökohdassa jätetään katsomuksiin liittyvät asiat huomioimatta. Yksiuskontoisessa kiinnitetään huomiota yhteen katsomukseen, jolloin osa lapsista saattaa jäädä ulkopuolisiksi, mikäli kaikki eivät edusta samaa uskontokuntaa. Laajemmin huomioiva lähestymistapa on moniuskontoinen, jossa eri uskontoja käsitellään tasa-arvoisesti. Tarkastelu saattaa kuitenkin jäädä kovin kapeaksi, kun yritetään saada tietoa objektiivisesti. Uskontojen välisessä lähestymistavassa otetaan huomioon ympäristön katsomuksellinen monimuotoisuus. Uskonnot ja katsomukset ovat dialogisessa vaikutuksessa toisten kanssa ja lapsien dialogitaitoja kehitetään tarkastelemalla yhdessä asioita. Varhaiskasvatuksessa luodulla uskontonäkemyksellä on merkitystä siihen, miten lapsi kohtaa uskontoihin ja katsomuksiin liittyviä kysymyksiä myöhemmässä vaiheessa elämäänsä. (Ubani, 2015, 88-90, 92.)

7.1 Katsomuskasvatuksen merkitys

Uskontokasvatuksen vaikutusta yksilön elämänkaareen ja elämäntodellisuuteen ei saa vähätellä. Sen tuleekin olla esillä myös varhaiskasvatuksessa, sillä mikäli uskontokasvatus jätetään asianmukaisesti hoitamatta, se voi synnyttää uskontovammaisia ihmisiä, mutta mahdollistaa myös sellaisten uskontojen ja katsomusten lisääntymisen, jotka estävät yksilön monipuolisen kehittymisen ja itseohjautuvuuden. Uskonnollisten äärimmäisyysliikkeiden voimistuminen ja uskontopohjaisen yhteiskunnalliset konfliktien estämiseen yhteiskunnallisesti paras mahdollinen tae on asianmukainen, laadukas uskontokasvatus. (Kallioniemi, 2001, 41.)

Uskontokasvatuksen tavoitteena olisi opastaa lapsia avoimeen elämänasenteeseen, joka pyrkisi rakentamaan ihmisten välille siltoja eikä muureja. Uskontokasvatuksessa jaetaan uskontoa koskevaa tietoa ja sen myötä opitaan eri uskonnoista sekä yritetään luoda ymmärrystä eri uskovien välille, ei tavoitella samanmielisyyttä eikä johdatusta uskonnolliseen vakaumukseen, vaan ystävyyttä ja kykyä elää yhdessä eri uskontojen parissa. (Komulainen, 2008, 33.) ASEM- maat ovatkin linjanneet, että tavoitteena on oman uskonnon vahvistaminen muiden uskontojen tun-

temisen kautta. Uskonnoista tulisi käsitellä yhteisiä arvoja, uskontoja yhtäläistämättä. Uskontokasvatus edistää uskontojen välistä vuoropuhelua ja auttaa suhtautumaan tasa-arvoisesti muualta tulleita kohtaan. (Iivonen, 2010, 17-18.) Mikkola (2010, 21) korostaa, että uskonnonopetuksen pyrkimyksenä on uskontoja koskevan tiedon ja sitä myötä uskonnoista oppiminen. Tarkoituksena ei ole johdattaa uskonnolliseen vakaumukseen. Opettajan tulee olla neutraali, eikä hän saa arvottaa muita uskontoja omasta vakaumuksesta käsin.

Uskonnollinen ja eettinen kasvatus kietoutuvat yhteen, sillä molemmissa käsitellään arvokysymyksiä ja muun muassa kultainen sääntö pätee yli uskonto- ja kulttuurirajojen. Oli kasvatustapahtuma luonteeltaan eettistä kasvatusta, katsomuksellista kulttuurikasvatusta, uskontokasvatusta tai elämänkatsomustietokasvatusta, on niissä kaikissa samoja tavoiteltavia hyveitä, kuten suvaitsevaisuus, kohtuullisuus, oikeudenmukaisuus, tasapuolisuus, rohkeus ja hyväntahtoisuus. Arvot eivät kuitenkaan ole minkään aatesuunnan yksinomaisuutta, vaan ne kuuluvat yhtä lailla humanistiseen ja kristilliseen etiikkaan, sekä globaaliin etiikkaan ja ihmisoikeuksiin. Uskonnollisen ja eettisen kasvatuksen edustamat arvot ovat niin yleisiä, että ne kestävät monikulttuurisuusdiskurssin paineet. Uskonnollisella kasvatuksella on kuitenkin sellaisiakin tavoitteita ja sisältöjä, joita ei voida palauttaa eettiseen kasvatukseen. (Kalliala, 2001, 164.)

Uskontokasvatuksen painopiste on nykyään uskonnon merkityksen tarkastelua. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen ilmapiiriä ja toimintakulttuuria tulee tietoisesti rakentaa moniuskontoisuudelle ja erilaisuuden hyväksymiselle. Lisäksi tulisi pyrkiä käyttämään lapsiryhmän keskinäistä vuorovaikutusta hyväksi, lasten mahdollisuuksia esittää spontaaneja kysymyksiä ja pohtia niitä yhdessä on tärkeää. (Kallioniemi, 2005, 26, 29, 31.) Uskontokasvatuksessa tulisi pohtia, kuinka suuri rooli lapsella on. Siirtääkö aikuinen opittavan sisällön lapseen, vai onko lapsi aktiivinen subjekti. Päiväkodin henkilöstöllä tulisi olla uskontosensitiivinen kasvatusote. Heillä tulisi olla herkkyyttä uskontojen ja katsomusten erilaisuuden tunnistamiseen ja hyväksymiseen, sivuuttamatta niiden välisiä eroja, tai asentamalla niitä arvojärjestykseen. (Kuusisto & Lamminmäki-Vartia, 2010, 133.) Ammatillinen suhtautuminen kasvattajilla lähtee myönteisestä uteliaisuudesta ja luontevasta suhtautumisesta uskontoihin ja katsomuksiin. (Tast, 2017, 13).

Ilmapiirillä on suuri merkitys uskontokasvatuksessa, sillä se saattaa leimata kokemusta itse asiasta. Dialogisessa opetuksessa keskitytään siihen, mitä lapset ja kasvattajat luovat ja pohtiva yhdessä, eikä kasvattaja välitä suoraa tietoa lapsille. Tällöin kaikilla on kokemus, että yhdessä tutkitaan ja luodaan tietoa. Aikuisten kriittisyys uskontoa ja kirkkoa kohtaan saattavat vaikuttaa

sävyyn, jolla uskontoa pohditaan. Kuitenkin ymmärrystä laajentavaa moniäänisyyttä syntyy, kun erilaiset ajatukset saatetaan keskusteluun keskenään. Dialoginen opetus on paljon laajempaa kuin monologinen opetus, sillä dialogisessa opetuksessa kaikki ovat tiedon hankkijoita ja luojia, kaikki ovat samalla tasolla tiedon äärellä. (Pruuki, 2010, 97-98, 101.) Uskontokasvatus saattaa olla lapselle hyväksi, kunhan lasta ei pakoteta eikä painosteta, vaan autetaan löytämään vastauksia hänen kysymyksiinsä. (Halme, 2010, 38.)

Uskontokasvatusta ei pohdita päiväkodeissa syvällisesti henkilökunnan kesken, vaan tyydytään henkilökunnan yhteisesti omaksumiin tieto- ja ajattelutapoihin, perusolettamuksiin ja -uskomuksiin. (Kalliala, 2001, 164.) Toiminnan perusteluksi ei oteta lakia, määräyksiä, lapsen hengellisiä tarpeita tai uskonnollisen kehityksen vaiheita. Dialogia ei rakenna se, jos ei anneta mahdollisuutta uskoa, vaan se perustellaan sillä, että usko ei ole tietoa (Tast, 2017, 17). Aikuisten tulisi huolehtia lapsen mahdollisuudesta tutustua erilaisiin katsomuksiin. Lapset tulee totuttaa elämään erilaisuuden ja erilaisten tunteiden kanssa ja osallisina suhteessa katsomuksiin ja tunteisiin. (Kalliala, 2015, 31-32.)

8 Pohdinta

Katsomuskasvatus nähtiin tärkeänä osa-alueena lapsen elämää ja sen olemassa oloa puolustettiin paljon. Yllättävää oli kuitenkin se, että uskontoa ei välttämättä perusteltu niin uskonnollisen tiedon siirtona, kuten oletin. Katsomukselle kyllä mainittiin hyötyjä jokaisen elämässä ja katsomus nähtiin tärkeänä asiana. Kuitenkaan ei kovin paljon kiinnitetty huomiota luterilaisen uskon opettamiseen kaikille. Uskontokasvatus ei varsinaisesti ollut uskonnonopetusta, vaan uskontoon liittyvien asioiden tarkastelua ja opetusta. Vaikka kirjallisuus olikin melko vanhaa, oli monikulttuurisuus huomioitu hyvin. Katsomusten esiin tuomista päiväkodeissa perusteltiinkin osana suomalaista kulttuuria ja suomalaisia tapoja. Lisäksi pidettiin tärkeänä, että jokaisen lapsen oma uskonto ja kulttuuri otetaan huomioon päiväkodin arjessa.

Suurimmat erot olivat, niissä näkemyksissä, opetetaanko katsomuskasvatusta pienryhmissä vai ei. Joiltain osilta se koettiin hyväksi ratkaisuksi, sillä siten jokainen lapsi voitaisiin huomioida yksilöllisesti, kun toiminta ei olisi kaikilla samanlainen. Toisinaan pienryhmissä työskentely katsomuskasvatuksessa nähtiin negatiivisesti eriyttävänä tekijänä, joka leimasi lapsia. Muuten katsomuskasvatus kuitenkin nähtiin kaikille tärkeänä asiana ja suomalaisen kulttuurin huomautettiin olevan osa luterilaista uskontoa.

Kirjallisuus aiheesta oli osittain melko vanhaa, joten ne olivat uskontokasvatuksesta ja vanhempaan Varhaiskasvatussuunnitelmaan pohjautuvaa. Uudessa Varhaiskasvatussuunnitelmassa käytetään termiä katsomuskasvatus, joka oli vain harvoissa lähteissä. Kuitenkaan uskontokasvatus- termikään ei ollut tarkasti määritelty eikä mitenkään rajoittava. Olisikin ollut mielenkiintoista verrata vanhan ja uuden Varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta tuotettuja teoksista, mitä eroja olisi ilmennyt. Kirjallisuus kuitenkin oli myös tähän päivään sopivaa, sillä se ei ollut liian uskonnollisesti latautunutta, vaan aihetta oli käsitelty laajasti, jota ei tarvitse tulkita liian suoraviivaisesti. Kirjoittajat olivatkin pitäneet ehkä tärkeimpänä sen, että jokaisen ihmisen oma henkilökohtainen uskominen on tärkeätä ja sille tulee antaa tilaa ja mahdollisuuksia hyödyntää sen tärkeyttä.

Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista tutkia, tuleeko katsomuskasvatukseen liittyvää uudemmpaa kirjallisuutta lähivuosina. Lisäksi olisi mielenkiintoista nähdä tutkimus siitä, miten uusi Varhaiskasvatussuunnitelma vaikuttaa päiväkodin toimintaan katsomuskasvatuksen osalta. Osa päiväkodin henkilöstöstä ei ole uskaltanut tehdä juhliin liittyviä askarteluja tai muita toimia, koska on sen pelännyt olevan väärin, jos ryhmässä on ollut muun uskonnon tai katsomuksen

edustaja. Kuitenkin kulttuuriin liittyviä asioita on saanut tehdä ja saa uudenkin Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan tehdä. Yhtenä huomiona kirjallisuutta tutkiessani teinkin, että katsomuskasvatukseen ja kaikkeen siihen liittyvään toimintaan on suhtauduttu ehkä liiankin varovaisesti. Pääsiäishartaudet kuitenkin kuuluvat ainakin joidenkin päiväkotien toimintaan edelleen. Vanhemmille vain annetaan vapaus valita, osallistuuko lapsi siihen vai ei.

Lähteet

- Ahteenmäki-Pelkonen, L. (1993). *Päivähoidon uskontokasvatus*. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Aumala, P. (2017). Katsomuskasvatuksen johtaminen varhaiskasvatustyksissä. Teoksessa Haapsalo, T., Petäjä, H., Vuorelma-Glad, P., Sandén, M., Pulkkinen, H. & Tahvanainen, I. (2017). (toim.) *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä*. Riika: Livonia Print.
- Baumeister, R. F. (2013). Writing a literature review. Teoksessa Prinstein, M. J. (2013). *The portable mentor*. https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-1-4614-3994-3_8
- Benjamin, S., Laine, M. & Kallioniemi A. (2015). Varhaiskasvatuksen kulttuuriperintökasvatus yhteiskunnallisessa murroksessa. Teoksessa Ubani, M., Poulter, S. & Kallioniemi A. (2015). (toim.) *Uskonto lapsuuden kulttuureissa*. Tallinna: Raamatutrukikoda.
- Ehnqvist, T. (2001). Minäkäsityksen ja itsetunnon yhteydet lapsen uskonnolliseen, moraaliseen ja sosiaaliseen kehitykseen. Teoksessa Salminen, J. (toim.) (2001). *Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus*. Helsinki: Hakapaino.
- Franken, L. (2017). Coping with diversity in Religious Education. An overview. *Journal of Beliefs & Values* (2017). Vol. 38, No. 1, 105-120.
- Halme, L. (2010). *Lapsen parhaaksi. Uskontokasvatus kokonaisvaltaisen ihmiskuvan valossa*. Jyväskylä: WS Bookwell.
- Hilska, P. (2003). Juhlapyhien vietto monikulttuurisessa päiväkodissa. Teoksessa Kallioniemi, A., Räsänen, A. & Hilska P. (toim.) (2003). *Lapsen sielun maisema*. Helsinki: Hakapaino.
- Iivonen, P. (2010). Dialogi osana Euroopan Unionin ja Aasian maiden vuoropuhelua. Teoksessa Rautionmaa, H. (toim.) (2010). *Uskontodialogi. Kasvatusta kulttuurien kohtaamiseen*. Helsinki: Art-Print Oy.
- Kalliala, M. (2015). Uskonto, kulttuuri ja lapsuus. Teoksessa Ubani, M., Poulter, S. & Kallioniemi A. (toim.) *Uskonto lapsuuden kulttuureissa*. Tallinna: Raamatutrukikoda.
- Kalliala, M. (2001). Sanoista tekoihin tekemättömyyteen. Uskontokasvatuksen arki päiväkodissa. Teoksessa Salminen, J. (toim.) (2001). *Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus*. Helsinki: Hakapaino.
- Kallioniemi, A. (2010). Lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi uskontokasvatuksessa. Teoksessa Ubani, M., Kallioniemi, A. & Luodeslampi J. (2010). *Kokonaisvaltainen kasvatus. Lapsi ja uskonto*. Helsinki: Lasten Keskus Oy.
- Kallioniemi, A. (2008). Uskontokasvatus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Kangasmaa, T., Petäjä, H. & Vuorelma, P. (2008). *Lapsenkaltainen. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa*. Helsinki: Oy Nord Print Ab.

- Kallioniemi, A. (2005). Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus monikulttuuristuvassa maailmassa. Teoksessa Hilska, P., Kallioniemi, A. & Luodeslampi J. (toim.) (2005). *Uskontokasvatus monikulttuurisessa maailmassa*. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Kallioniemi, A. (2003). Uskontokasvatus varhaiskasvatuksen tutkimuksen kentässä. Teoksessa Kallioniemi, A., Räsänen, A. & Hilska P. (toim.) (2003). *Lapsen sielun maisema*. Helsinki: Hakapaino.
- Kallioniemi, A. (2001). Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus tiedonalana ja tutkimuskohdeena. Teoksessa Salminen, J. (toim.) (2001). *Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus*. Helsinki: Hakapaino.
- Kangasmaa, T., Petäjä, H. & Vuorelma P. (2008). Varhaiskasvatuksen uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio. Teoksessa Kangasmaa, T., Petäjä, H. & Vuorelma, P. (2008). *Lapsenkaltainen. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa*. Helsinki: Oy Nord Print Ab.
- Komulainen, J. (2008). Miksi tarvitsemme uskontokasvatusta. Yhteiskunnalliset muutokset haastavat kasvatuksen kentän. Teoksessa Kangasmaa, T., Petäjä, H. & Vuorelma, P. (2008). *Lapsenkaltainen. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa*. Helsinki: Oy Nord Print Ab.
- Kuusisto, A. (2010). Kulttuurinen, kielellinen ja katsomuksellinen monimuotoisuus päiväkodissa. Haasteita ja mahdollisuuksia. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Tutkimuksia 2010:3.
- Kuusisto, A. & Lamminmäki-Vartia, S. (2010). Katsomusten kohtaaminen päiväkodissa. Kohti uskontosensitiivistä kasvatusotetta. Teoksessa Ubani, M., Kallioniemi, A. & Luodeslampi J. (2010). *Kokonaisvaltainen kasvatus. Lapsi ja uskonto*. Helsinki: Lasten Keskus Oy
- Kuusisto, A., Poulter, S. & Kallioniemi, A. (2016). Finnish Pupils' Views on the Place of Religion in School. *Religious Education*, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00344087.2016.1085237?needAccess=true&redirect=1>
- Lamminmäki-Vartia, S. (2017). Katsomuskasvatus osana esiopetuksen kokonaisuutta. Teoksessa Iivonen, P. & Paulanto V. (toim.) (2017). *Uudistuva uskonnon opetus*. Helsinki: Kirjapaja.
- Lamminmäki-Vartia, S. & Kuusisto, A. (2015). Päiväkodin johtaja katsomussensitiivistä varhaiskasvatusyhteisöä rakentamassa. Teoksessa Ubani, M., Poulter, S. & Kallioniemi A. (toim.) *Uskonto lapsuuden kulttuureissa*. Tallinna: Raamatutrükikoda.

- Lamminmäki-Vartia, S. (2010). Moniuskontoinen päiväkotii. Ongelma vai voimavara. Teoksessa *Väkivallalla et tahdo hallita. Puheenvuoroja lapsiin kohdistuvasta väkivallasta uskontonäkökulmasta*. Kirkkohallituksen julkaisuja 2010: 9. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Mattila, S. (2008). Uskontokasvatuksen orientaatio. Teoksessa Kangasmaa, T., Petäjä, H. & Vuorelma, P. (2008). *Lapsenkaltainen. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa*. Helsinki: Oy Nord Print Ab.
- Mikkola, K. (2010). Uskontodialogi vaatii asennetta. Teoksessa Rautionmaa, H. (toim.) (2010). *Uskontodialogi. Kasvatusta kulttuurien kohtaamiseen*. Helsinki: Art-Print Oy.
- Muhammed, H. (2011). *Yhtä erilaiset. Islam ja suomalainen kulttuuri*. Latvia: InPrint.
- Okkonen, E., Heikkinen, M. & Francett-Hermes, M. (2019). Koulun kulttuuri tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Moninaisuus organisaatiossa. Teoksessa Heikkinen, M. (toim.) (2019). *Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelu perusopetuksessa ja päiväkodissa*. Tampere: PunaMusta Oy.
- Opetushallitus. (2018). Katsomuskasvatus ja uskonnolliset tilaisuudet varhaiskasvatuksessa. https://www.oph.fi/download/189008_Ohje_varhaiskasvatuksen_katsomuskasvatuk-sen_toteuttamisesta_ja_uskonnollisis.pdf
- Opetushallitus. (2016). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Opetushallitus. (2014). Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy
- Pellikka, I. (2016). Voiko uskontokasvatus kasvattaa. Teoksessa Hujala, E. & Turja L. (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-Kustannus
- Poulter, S., Riitaaja A-L. & Kuusisto A. (2015). Toisin silmin. Lapsi ja monikatsomuksellisten kasvatuskulttuurien rakentuminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ubani, M., Poulter, S. & Kallioniemi A. (toim.) *Uskonto lapsuuden kulttuureissa*. Tallinna: Raamatutrükikoda.
- Pruuki, L. (2010). Miten puhun ja kuuntelen. Dialogisuus varhaiskasvatuksessa ja erityisesti sen uskontokasvatuksessa. Teoksessa Ubani, M., Kallioniemi, A. & Luodeslampi J. (2010). *Kokonaisvaltainen kasvatus. Lapsi ja uskonto*. Helsinki: Lasten Keskus Oy
- Salminen, A. (2011). Mikä kirjallisuuskatsaus. Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja.
- Salminen, J. (2001). (toim.) Esipuhe. *Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus*. Helsinki: Hakapaino.

- Selesniemi, J. & Heikkinen, M. (2019). Tasa-arvoinen ja yhdenvertainen organisaatio. Teoksessa Heikkinen, M. (toim.) (2019). *Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelu perusopetuksessa ja päiväkodissa*. Tampere: PunaMusta Oy.
- Simojoki, H. (2010). Jumalan käsi suojelee minua. Lastenteologian näkökulma varhaiskasvatukseen. Teoksessa Ubani, M., Kallioniemi, A. & Luodeslampi J. (2010). *Kokonaisvaltainen kasvatus. Lapsi ja uskonto*. Helsinki: Lasten Keskus Oy.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/173.
- Talib, M-T. (2005). Oppilas moniarvoisessa ja -kulttuurisessa Suomessa. Teoksessa Kallioniemi, A. & Luodeslampi, J.(toim.) (2005). *Uskonnonopetus uudella vuosituhanella*. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Tast, S. (2017). Oikeus omaan katsomukseen ja katsomuskasvatukseen. Teoksessa Haapsalo, T., Petäjä, H., Vuorelma-Glad, P., Sandén, M., Pulkkinen, H. & Tahvanainen, I. (toim.) *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä*. Riika: Livonia Print.
- Ubani, M. (2015). Uskonnot ja katsomukset varhaiskasvatuksen pedagogisissa toimintaympäristöissä. Teoksessa Ubani, M., Poulter, S. & Kallioniemi A. (toim.) *Uskonto lapsuuden kulttuureissa*. Tallinna: Raamatutrükikoda.
- Ubani, M. (2010). Lapsen kokonaisvaltaisuus uskontokasvatuksessa. Teoksessa Ubani, M., Kallioniemi, A. & Luodeslampi J. (2010). *Kokonaisvaltainen kasvatus. Lapsi ja uskonto*. Helsinki: Lasten Keskus Oy.
- Varhaiskasvatuslaki 580/2018.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2005). Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.
- YK 1989/2010. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista.